

ալ յարգալիւր եղած է անցեալին վեր. Թութիկեան, եւ կրկնած՝ որ մեր «մայր եկեղեցին» է ան:

1700-ամեակի դարադարձը թող ըլլայ բարեպատե՛հ առիթ, որ «Հայ եկեղեցիէն» բաժնուած եւ օտար յարանուանութեանց յառած գաւակներ վերադառնան իրենց մայրենի եկե-

ղեցւոյ գիրկը՝

վեր. վաճառ Թութիկեան թող զայս ընդունի որպէս հրաւէր, վերադառնալու «Ճշմարտութեան», Հայաստանեայց Առաքելական Սուրբ եկեղեցւոյ:

— ԹՈՐԳՈՄ ՓՕՍԹԱՃԵԱՆ

ԶԳԻՏԵԱԼԸ ԱՄՕԹ ԶԷ, ԱՅԼ՝ ԶՍՈՐՎԻԼԸ»

«ՆՈՐ ԿԵԱՆՔ»ի 15 Մարտ 2001, թիւին մէջ երեք հեղինակներ առանձին երեք գրութիւններ ստորագրած էին նոյն անձին համար: Ասոնք՝ Զօրե Բամպակեան, Յակոբ Լուսարարեան եւ վերայ. Պ. Տարագեան, որոնք անվայել կերպով կը յարձակին անձի մը վրայ՝ կարծես թակարդի մէջ բռնուած թռչուն մը եղած ըլլար: Սաղմոսերգութիւն ըսածին պէս. «Աստուած թողուց զայն, հալածեցէ՛ք եւ բռնեցէ՛ք զայն, վասնզի ազատող մը չունի» (Սղմ. 71,11): Նախ՝ խորհեցայ թէ՝ արդեօք ի՞նչ պատահած կրնայ ըլլալ, գայթակղութիւն մը կամ սրբապղծութիւն մը որ թշնամանով ալսպէս կը ձողկեն գինք: Երեք յօդուածները կարդալով՝ հասկցայ որ այդ անձը՝ մեծարգոյ երբեմնի Հայր Թորգոմ Վրդ. Փօսթանեանն է եղբր, իր վերջին գրած՝ «Հայաստանեայց եկեղեցւոյ Անունները Անուրդի Զեմ Հանուած» յօդուածի մասին: Մեզի ալ յիշեցուց նախալկայ Սր. Ստեփանոսի խօսած նաեւ երկից ատենին մէջ, «որ կատղեցուցած էր անբասիր Փարիսեցիները եւ դպիրները» (Գրծ. է. 54):

Պէտք է ըսել որ այս երեք գրութիւնները նախ՝ ընդվզեցուցիչ չէին այլեւ պարզապէս խժրծանք՝ մարդու անձնական կեանքին մասին: Եւրոպայի մէջ, մարդու մը անձնական կենցաղին մասին խօսիլը կամ ինքնադատելը շատ ամօք է եւ մարդ ինքզինք անպարկեշտ

կը զգայ: Խօսք տանք առաջին գրողին. «...Մտածածք եւ երբեք թէ՛ դուն որպէս երբեմնի վարդապետ, որ դուն ուխտդ դրած ես, եւ կարգաթող ես, ինչպէ՛ս կրնաս եկեղեցիի մը պաշտպան ըլլալ երբ անոր հանդէպ հաւատարմութիւն չես ունեցած...» եւլլն.: Եթէ Ա. Մառուկեան ողջ եղած ըլլար՝ պիտի ըսէր.

«Թեղքօնըն Թեղէրը»

Բամբուկ կի մի էլլէրը»

Ի՞նչ կապ ունի մէկը միւսին հետ. ոչ մէկ կապ: Քանի որ արծարծուած նիւթը ոչ Թորգոմ Փօսթանեանի քարոյականին, նկարագրին, ոչ ալ անոր ձեռնադրութեան մասին է երբեք, այլ՝ «Հայաստանեայց» բառը, որ մեծաշունչի մը եղած է Հայոց եկեղեցւոյ 17 դարեր շարունակ, իսկ այսօր, ուրիշ բողոքական եկեղեցի մըն ալ իրաւունք ունի զայն շահագործելու. այս է բուն, իսկական նիւթը կամ բանավէճը: Ուստի՝ Հայց. եկեղեցւոյ գաւակները իրաւունք ունին իրենց ազատ կարծիքները արտայայտելու: Պէտք չկայ ասոր կամ անոր բարեկամ կամ խնամի ըլլալու:

Մեր մեծարգոյ Թորգոմ Փօսթանեանը իր ուսումը առած է Լիբանան, Անթիլիասի Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան Դպրեվանքի մէջ, ապա կուսակրօն վարդապետ ձեռնադրուած է: Իր շրջանակէն սիրուած եւ յարգուած եկեղեցական մը եղած էր: Յետոյ, չեմ գիտեր եւ չեմ ալ հետաքրքրուիր թէ՛ ինչ

պատճառներով կարգը թողած է, որովհետև անկա իր անձնական կենցաղին կը վերաբերի միայն: Ինչպէս չենք հարցնել Պր. Յ. Լուսարաբեանին թէ՝ ինչո՞ւ Հայց. Մայր եկեղեցին ձգելով՝ բողոքական դարձած է, որովհետև անկա իր անձնական կեանքն է: Եւ չենք ըսել իրեն թէ՝ «Գինիէն դարձած քաջախի՜ղառն եւ կծու կ'ըլլայ»: Զմոռնանք որ Թորգոմ Փօսթանեան իր մէջ կը պահէ վարդապետական ձեռնադրութեան իշխանութիւնը: Որովհետև ձեռնադրութեամբ տրուած շնորհը իրմէ ետ չ'առնուիր երբեք: Ճիշդ է որ չի կրնար քահանայագործել իրեն կարգաթող՝ քայց ի պահանջել հարկին, այսինքն՝ երբ գիւղի կամ անապատի մէջ, ուր քահանայ մը չկայ, այս պարագային իրեն տրուած նախկին իշխանութեամբ՝ կրնայ թաղում կատարել, եւ նոյնիսկ մահամերձ երախան կրնայ մկրտել: Իսկ եթէ օր մը ինք կը փափաքի քահանայագործել, կը դիմէ տեղւոյն թեմակալ Առաջնորդ եպիսկոպոսին: Ան ալ իր կարգին կաթողիկոսէն մասնաւոր հրաման առնելով՝ զինք կը վերակոչէ իր նախկին պաշտօնին: Կրկին ձեռնադրութիւն տեղի չ'ունենար՝ քանի որ արդէն ինք ձեռնադրեալ մըն է:

Միթէ Վրթանէս Զըբըլեանը կարգաթող քահանայ մը չէ՞ր, որ զինք առօք փառօք ընդունեցիք ձեր մէջ: Ան որ լիորթօքն ԱՍՏՈՒԱՄԱՄԻՆը «լիտի կին» կոչած էր, իսկ Քրիստոսի «ԽԱՉ»ը՝ «ատաղձավաճառի ապրանք»: Ամօթ, հազար ամօթ, քանի որ ինք սորված էր.

«Խաչը խորհրդանշի՜ն է փրկութեան եւ անձնագոռ սիրոյ»: Աստուած մեղք չհամարէ իրեն, վերջին դատաստանին: Նամանակէ, ԺԶ. դարուն Բողոքականութեան հիմնադիրը՝ ՄԱՐԹԻՆ ԼՈՒՏԵՐ (1483-1546) կարգաթող մը չէ՞ր, Հռովմէական Կաթոլիկ եկեղեցիէն: (1) Մեր բողոքական Աւետարանական եղբայրները վշտացած էին երբ իրենց համար ըսուած էր թէ՝ «Հայ Բողոքական եկեղեցին օտարամուտ է»: Թանախ լսած ենք եւ կարդացած ենք թէ «Միսիոնարութեան ներշնչումով՝ Աւետարանական եկեղեցին այս ինչ գիրքը հրատարակեց: Սակայն որեւէ օր մըն ալ չենք կարդացած թէ Սր. Գրիգոր Լուսաւորչէն, Ներսէս Շնորհալիկն կամ Սր. Գրիգոր Տաթեւացիէն ներշնչուելով այս ինչ գիրքը կամ այս ինչ բանը ըրինք: Ինչո՞ւ այն ատեն ուրիշները կը մեղադրեն:

Աւետարանական եղբայրները կը վիրաւորուին երբ իրենց կը յիշեցուի թէ՝ «Հայ բողոքականութիւնը ծնունդ առաւ Միսիոնարական ալիւր-պարէն քաշխելու խայծով:» Ապացոյց՝ ասկէ յառաջ եկած է հետեւեալ ժողովրդական շատ ծանօթ առածը. «Ուն պիթտի՝ տին պիթտի»: Քանի մը օրինակներ տանք մեր լսած պատմութիւններէն: Ոչ թէ հին՝ 1846ի դէպքերէն, այլ ԻԱ. Դարու, մեր այս օրերէն: Ծոյց տալու թէ՝ նուագախումբը կը փոխուի, սակայն միշտ նոյն եղանակը կը լսենք դժբախտաբար: Մեր թեմի հոգեւոր Հովիւներէն Տէր Հայր մը պատմեց մեզի հետեւեալը. «Օր մը քովս եկաւ

(1) Մարթին Լուտերը լաւ ճանչնալու եւ մանաւանդ իր տխուր վախճանին տեղեկանալու համար, կարդացէ՛ք. «Martin Luther, par Ivan Gorbey, Ed. 'La table Ronde', Paris, 1991: Անգլերէնի ալ թարգմանուած է:

մեր երիտասարդ Տագէսը, որ մեր ծուխի հաւատացեալ ընտանիքի գաւակն էր, գործը եւ մկրտած էի մանկութեան: Դժբախտաբար իր ծնողքը կանուխ կորսնցուցած էր, նախքան իր ուսումը աւարտելը: Բայց բարեբախտաբար իր մեծ ամուսնացած եղբայրը օգնեց իրեն մինչեւ համալսարանէն վկայական առնելը: Բաւական ժամանակ անգործ մնաց, վասն զի շատ դժուար էր գործ մը գտնելը:» Հիմա խօսմը տանք Տագէսին. «Տէր Հայր, ձեր բովեկայ որ բարոյապէս ինծի օգնէք, որովհետեւ հոգեկան նեղութեան մէջ եմ: Երկու տարի առաջ էր, Հայ Աւետարանական ժողովարանի եղբայրներէն երկու հոգի մօտս գալով՝ գործ մը առաջարկեցին, եւ շատ քաջ խառնաձայնութեամբ խոստացան: Մեկնելէն առաջ, ըսին որ այլեւս կիրակի օրերը իրենց ժողովարանը ներկայ ըլլամ: Իրապէս ուրախ էի շատ՝ գործիս համար: Գրեթէ տարի մը ետք, թելադրեցին որ ապաշխարեմ: Շիտակը, գործիս սիրոյն ապաշխարեցի: Չվերջացաւ, տարի մը չանցած՝ սկսան գիտ համոզել որ պատրաստուիմ բողոքականեան մկրտութեան համար, որպէս զի կարեւոր անդամ ըլլալ Աւետարանական եկեղեցւոյ: Անմիջապէս պատասխանեցի որ ես արդէն մկրտուած եմ այսինչ քահանային ձեռամբը: Անարկեցին որ անկէա նշմարիտ մկրտութիւն մը չէ, այլ՝ ծիսակատարութիւն մըն է: Հիմա որ երիտասարդ ես, գիտակցաբար Տէր Յիսուսը ընդունելով՝ կը մկրտուիս Հոգին Սուրբով. ամէն: Ասոր համար միզաւանջի մէջ եմ եւ հոգեկան տագնապ ունիմ, եւ գիշերները չեմ կրնար քնանալ: Քաջ գիտեմ որ եթէ չմկրտուիմ իրենց մօտ, այլեւս ինծի գործ պիտի չտան, որեւէ բան պատճառ գտնելով: Մանաւանդ մեծ մամիկէս լսած էի որ մկրտութիւնը մէկ է: Մարդ մը մէկ

անգամ կը մկրտուի քրիստոնեայ դառնալու համար: Արդ՝ ձեր մօտ եկայ որ ինծի օգնէք: Տէր Հայրը շարունակեց. «Յաջորդ օրն իսկ գացի Պատուելիին մօտ եւ իրեն պատմեցի եղելութիւնը: Պատուելին լսելէ ետք ինծի՝ ըսաւ. երիտասարդը անհոգ թող ըլլայ. առայժմ մկրտութեան խնդիր չկայ, եւ ես կը կարգադրեմ որ իրեն մկրտութեան մասին չխօսին: Իսկ եթէ հետագային, ինք իրապէս փափաքի մեր մօտ մկրտուիլ՝ այն ժամանակ կը խորհինք իր մասին»:

Գրեթէ տարի մը ետք, Տագէսը, ուրիշ տեղ, նոր գործ մը գտնելով՝ թաղամասը փոխեց եւ այն շրջանի Հայց. եկեղեցւոյ ալ թաղական դարձաւ: Տէր Հայրը շարունակեց. «Տագէսը ի միջի այլոց ուրիշ հետաքրքրական բաներ ալ պատմած էր: «Աւետարանական եղբայրները ազատ համարձակ կը քննադատէին մեր Հայց. եկեղեցւոյ աւանդութիւնները կամ ծիսական բաները, եւլլն: Երբ անոնց դիտել տայի իրենց կատարած թերութիւնները կամ սխալները, այն ատեն, վրաս գայրոյթով՝ կը պողային: Դուն մի խօսիր, բռն մէջդ Սատանայ կայ, մեզ կը խանգարես: Իրենց ըսի. Քանի որ ձեզ կը խանգարեմ՝ այլեւս Հայց. մեր եկեղեցին կը յանձնախնայ: Ասոր պատասխանը եղաւ. «Այն ատեն դժոխի կ'երթաս...»: Այս պատասխանը Ձերոյ լուսաւորեալ «Էփիմէնիք» դարձաւ խոստով կը համեմատի քրիստոնեայ անուն կրող բողոքականի մը. չէ՞: Ուրիշ Տէր Հայր մը պատմեց հետեւեալը. «Մեր թաղի Հայ Աւետարանական բողոքական եկեղեցւոյ Պատուելիին հետ եղբայրական լաւ յարաբերութիւն ունէի: Երբեմն թաղման առթիւ կու գար մեր եկեղեցին, եթէ ննջեցեալը իրեն ծանօթ եղած ըլլար, անշուշտ: Օր մըն ալ

դարձնալ թաղումի համար եկած էր. նախապէս ինծի ըսած էր. «Ննջեցեալ «Բոյրը» լաւ կը ճանչնամ»: Շիտակը երբ «Բոյր» բառը գործածեց ուշադրութիւն չըրի երբեք. ուրիշներուն ալ «տիկին» կ'ըսէր: Ուրեմն՝ ըստ սովորականին իրեն ալ խօսք տուի որ իմին մը մխիթարական խօսքեր ընէ Աւետարանէն: Իր խօսքին մէջ, ի միջի ալլոց ըսաւ. «Այս Ազնիւ «Բոյրը» մեր ժողովարանը կու գար եւ մեր ժողովարանին մէջ մկրտուեցաւ...»: Քար լոռութիւն տիրեց Եկեղեցւոյ մէջ: Ես իբրեւ Հոգեւոր Հովիւ կամայ եւ ակամայ խօսքը կլլեցի որպէս զի թաղման արարողութիւնը չխանգարուի...:

Բայց թաղումէն ետք, ննջեցեալին քողոք որդին, որ ուրիշ երկրէ եկած էր իր մօրաքրոջ թաղման համար, ինծի մօտենալով՝ հարցուց.- Տէր Հայր, մօրաքրոջս մկրտուած եւ դրոշմուած էր Հայց. Առաքելական Ս. Եկեղեցւոյ մէջ, սակայն ինչո՞ւ Պատուելին ըսաւ որ իրենց ժողովարանին մէջ ալ մկրտուած է: Արդեօք մեր հայկական մկրտութիւնը չի՞ բաւեր երկինքը ժառանգելու համար: Պօղոս Առաքեալը կ'ըսէ. «Մկրտութիւնը մէկ է» (Եփս. Դ. 5): Իմ կիցս բողոքականի աղջիկ էր. Պէյրութ, պսակադրութեան ատեն Տէր

Հայրը տեսաւ որ իր Աւետարանական եկեղեցիին մէջ արդէն մկրտուած է, նորէն զիմք չմկրտեց»:

Այս մէկը կը համեմատի՞ Աւետարանին հոգիին հետ, Պր. Յ. Լուսարարեան: Միշտ կը լսենք թէ՛ Աւետարանական-բողոքականներ «շատ կը սիրեն իրենց «Մայր» եկեղեցին»: Շատ աղէկ: Բայց միայն խօսքով թէ՛ գործով: Տարրական պարզ հարցում մը, որ ոչ վարդապետական է եւ ոչ ալ՝ աստուածաբանական: Ամբողջ աշխարհը գիտէ թէ՛ միայն Հայերը կը տօնեն Սուրբ Մնունդը Յունուար 6ին: Արեւելի մէջ՝ Լիբանան, Սուրիա, Թուրքիա, եւ մանաւանդ Հայաստան մեր բողոքական եղբայրները մեզի հետ կը տօնեն Սր. Մնունդը Յունուար 6ին: Սակայն ինչո՞ւ Եւրոպայի եւ Ամերիկայի եւ ալլուր Դեկտեմբեր 25ին: Երկու չափ եւ երկու կշիռ: Ուստի դուք է որ իրաւունք կու տաք Մեծարգոյ Թորգոմ Փօսթանեանին ըսելու թէ՛ «Ան (Վերպ. Թութիկեանը) ունի յետին ալլ դիտաւորութիւն՝ որուն պիտի անդրադառնամ»:

Ինչ որ ըրած է «ՆՈՐ ԿԵԱՆՔ»-ի 99 Մարտ 2001 թիւին մէջ, ամէն ինչ յստակ, որոշ եւ թուականներով բացատրած է:

«Զգիտնալը ամօթ չէ, ալլ չը սորվիլը»:

ՎԱԶԷ Ծ. ՎՐԴ. ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ